

ÜLDAJALUGU

PEATÜKK 6

Itaalia rahvad. Rooma riigi teke

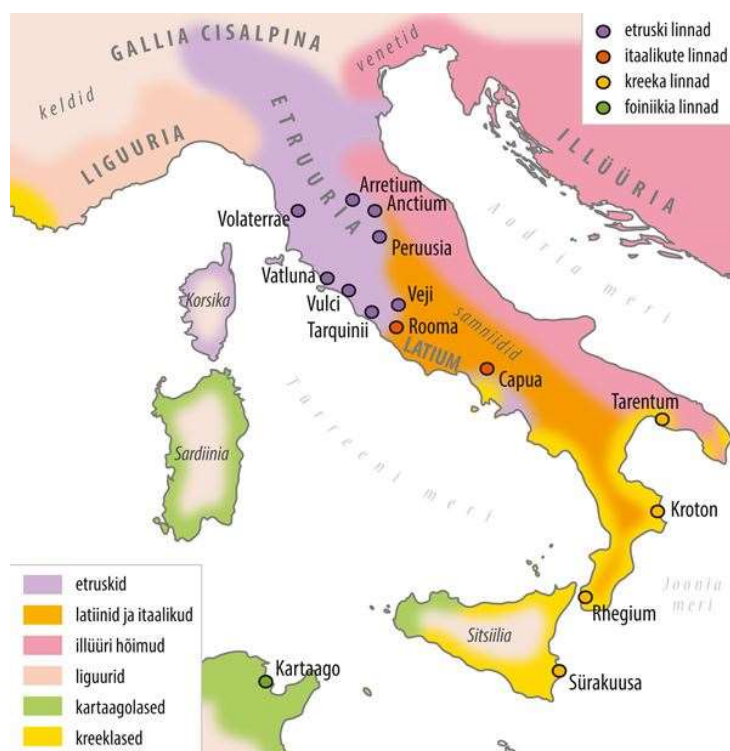
Mind ei tõmba ju mitte ainult lootus saada järelpõlvede mälestuses mingil määral surematuks ...

Cicero (106–43 eKr), Rooma riigitegelane

Itaalia geograafilised olud ja rahvastik

Suurt osa Apenniini poolsaarest tunti juba vanaajal Itaalia nime all. Paljud Itaalia piirkonnad on mägised, kuid sellegipoolest on maa tasasem ja põlluharimiseks sobivam kui Kreekas. Itaalia rahvad tegelesid seetõttu peamiselt põlluharimisega, ja kuna rannajoon pole nii sopiline nagu Kreekas, sõitsid merd kreeklastest vähem. Apenniini poolsaare geograafilised olud löid ka paremad eeldused ühtse riigi tekkeks.

Itaalias elas päritolult, keelelt ja kultuurilt väga erinevaid rahvaid. Suuremat osa poolsaare kesk- ja lõunaosast asustasid arvatavasti II aastatuhandel eKr põhja poolt sisse rännanud indoeuroopa hõimud **itaalikud**. Itaalia loodeosas elasid **etruskid**, kelle keel oli sootuks teine.

Itaalia rahvad sattusid varakult Vahemerel kaubelnud ning kolooniaid rajanud foiniiklaste ja kreeklaste kultuuri mõju alla. 8.–6. sajandil eKr rajasid kreeklased Itaalia lõunarannikule ja Sitsiiliasse hulga linnu, millest suuremad olid **Tarentum** Itaalias ja **Sürakuusa** Sitsiilias.

Muistne Itaalia ja etruskid

Etruskid

Praeguses Toskaana maakonnas elanud etruskide järgi sai nime nende poolt asustatud piirkond **Etruuria**. Etruskide

päritolu ei ole teada, nad ei olnud ei itaalikute ega kreeklaste sugulasrahvas. Ühe pärimuse järgi olevat nad kunagi Väike-Aasiast sisse rännanud, kuid leidis neidki, kes pidasid etruske Itaalia põliselanikeks. Ka tänapäeva teadlased on etruskide päritolu osas erineval seisukohal. Varasest ajast alates puutusid etruskid tihedalt kokku foiniiklaste ja kreeklastega, keda huvitasid Vahemere lääneosa metallileiukohad. Kontaktid tõid kaasa võõrmõjusid ja seetõttu leiab

etruskide kultuurist nii foiniikia- kui ka kreekapäraseid jooni. Etruskid kujundasid kreeka tähestiku põhjal oma tähestiku. Säilinud etruskikeelsed tekstid aga ei ole tänapäeval arusaadavad. Etruskide ajalugu ja kultuur on tuntud arheoloogiliste leidude ning kreeka ja rooma autorite teoste kaudu.

Etruskid olid suurepärased meresõitjad ja kardetud piraadid. Arheoloogiliste leidude põhjal võib väita, et etruskide käsitöö, eriti metallitöötlemine, oli väga arenenud. Roomlased imetlesid ja matkisid hiljem etruskide ehituskunsti: nende korrapärase põhiplaaniga linnu, teid, sildu ja veejuhtmeid.

Etruskide hiilgeaeg jääb 7.–6. sajandisse eKr. Selleks ajaks oli neil kujunenud 12 suuremat linnriiki, mis moodustasid arvatavasti suhteliselt lõdva usulise ja poliitilise liidu. Nad laiendasid oma võimu suurele osale Põhja- ja Kesk-Itaaliast ning võistlesid foiniiklastega maagirikaste Sardiinia ja Korsika saare pärast.

Etruskide linnu valitses rikas ja mõjuvõimas aristokraatia. Vähemalt osa neist allus aristokraatia seast tõusnud kuningatele. 6. sajandil valitsesid etruski soost kuningad ka Rooma linna.

6. sajandi lõpus eKr kukutati etruskid Roomas ja 474. aastal eKr sai nende laevastik Itaalia läänerrannikul raskelt lüüa Sürakuusa laevastikult. Seejärel hakkas etruskide võimsus vähenema ja järk-järgult langesid nad üha tugevneva Rooma võimu alla.

Pronksimäär (u 400 eKr)

Kukekujulisele terrakotavaasile on peale graveeritud alfabeet; nõu võidi kasutada tindipotina (7. saj eKr)

Etruskide pidusöögistseen nn leopardidega hauakambrist Tarquinii linnast (5. sajand eKr)

Pronksnõu salvi säilitamiseks

Etruskide (türreenlaste) muistsest kuulsusest ja allakäigust

Türreenlased paistsid silma vaprusena. Nad hõivasid suure maa-ala ja rajasid hulganisti silmapaistvaid linnu. Neil olid tugev laevastik ning nad valitsesid pikka aega meredel, sellepärast nimetatakse Itaalia juures paiknevat merd Türreeni mereks. Nad arendasid maaväge, leiutasid trompeti, mille puhumisest on sõjas palju abi (seda nimetatakse Türreeni pasunaks). ... Majapidamises mõtlesid nad välja sammastest piiratud siseõue, mis pakkus head kaitset teenijarahva lärmi eest. Enamiku neist asjadest võtsid roomlased üle. Eriti arendasid türreenlased kirjakunsti, looduse uurimist ja teoloogiat. Välgu seletamises olid nad kõigist rahvastest ees. Seetõttu imetlevad need [roomlased], kes peaaegu kogu maailma valitsevad, neid tänini ja küsivad neilt välgu seletamisel nõu. Türreenlased elasid viljakal maal ja seda harides said saaki, millest piisas mitte ainult tavaliseks eluks, vaid ka rikkalikuks naudinguks ja ennekuulmatuks luksuseks. Kahel korral päevas asusid nad rikkaliku ja ülearu luksusliku, arvukate hõbenõudega laua taha lilledega kaunistatud asemetele, kusjuures neid teenis suur hulk orje. Need orjad paistsid silma kauni välimusega, nad kandsid uhkeid rõivaid, mis nende orjaseisusele sugugi kohased polnud. ... Üldse on türreenlased oma muistse kadestusväärse jõu käest andnud, minetades oma joomingute ja ebamehelikult kerglase eluga, nagu arvata võibki, oma isade sõjalise kuulsuse.

Kreeka ajaloolase Diodorose (1. saj eKr) jutustus etruskide (türreenlaste) muistsest kuulsusest ja nende allakäigust.

Etruskide religioon

Roomlased pidasid etruske väga jumalakartlikuks rahvaks. Etruskid uskusid paljusid jumalaid, häid ja kurje vaime. Oma jumaluste kõrval avaldasid nad austust ka kreeka jumalatele. Tähtsal kohal nende religioonis oli usk surmajärgsesse ellu, sellest annavad tunnistust arvukad hauakambrid. Sealsete seinamaalingute elurõõmus temaatika lubab oletada, et etruskid ootasid pärast surma midagi meeldivat ja ihaldusväärset või vähemalt võimalust jätkata samasugust elu nagu maa peal. Väga oluline oli etruskidel **ennustuskunst**, millest roomlased

hiljem palju üle võtsid ja mida nad tähistasid terminiga *disciplina etrusca*. Ennetesse suhtuti ülimalt tõsiselt ja jumalate tahet püüti välja selgitada iga tähtsama riikliku ja isikliku ettevõtmise eel. Seda tehti lindude lendu, välku ja müristamist ning ohvrilooma maksa põhjalikult uurides. Viimane meetod oli Idamaadest üle võetud. Etruskidel kujunes sellest omamoodi teadus vastavate juhtnööride ja loomamaksa kujutavate näitlike mudelitega. Religioossete tõekspidamiste kirjalik jäädvustamine oli etruskidele laiemaltki omane: mitmesugused pühad tekstid käsitlesid rituaale ning inimeste ja jumalate suhteid. Neis tekstides esitati ka seisukohti maailma tekkimise, saatuse ja teiste niisuguste küsimuste osas. Suure osa etruskide usulisi raamatuid tõlkisid roomlased hiljem ladina keelde.

Terrakotast Apollo (6. saj eKr)

Hauakambri seinamaalingul on kujutatud tantsivat meest (6. saj eKr, Tarquinii)

Lamba maksa elusuuruses pronksmudel (2. saj eKr). Etruskid jagasid maksa eri piirkondadeks, millest igaühel vastas üks nende jumalus

Terrakotast Apollo (6. saj eKr)

Hauakambri seinamaalingul on kujutatud tantsivat meest (6. saj eKr, Tarquinii)

Etruskide hauakambrid

Kõige silmapaistvamad etruskide mälestised on nende kaljusse raiutud või kiviplakkidest laotud hauakambrid, mida on leitud tuhandeid. Etruskide matusepaigad olid elavate linnade omamoodi koopiad: hauakambrid paiknesid tihedalt üksteise kõrval ja nende vahel kulgesid tänavad. Ringikujulise põhiplaaniga ehitistes oli harilikult mitu hauakambrit, millest igaühel oli oma sissepääs. Paljud kambrid on võimsad ja luksuslikud, seega võib arvata, et tegemist on ülikute haudadega. Surnud asetati lavatsitele hauakambri seinte ääres või siis kivist või põletatud savist sarkofaagidesse. Hauakambrite seinu kaunistasid eredavärvilised seinamaalingud, mis kujutasid pidusööminguid, tantsimist ja sportimist. Maalingud on ühtlasi olulised ajalooallikad etruskide eluviisi ja uskumuste kohta.

[Previous](#)

Etruski hauakambri sisemus Cerveteris (4. saj lõpp eKr)

Kambris on seinad freskode asemel erandlikult kaetud reljeefidega. Enamikul neil kujutatakse koduloomi ja igapäevaseid majapidamisesemeid, leidub aga ka perekonna võimupositsiooni rõhutavaid skulptuure, näiteks sõjakiivreid, -rüüsid ja -riistu.

Etruskide hauakambrid Orvieto (6. sajand eKr)

Etruski hauakambri sisemus Cerveteris (4. saj lõpp eKr)

Kambris on seinad freskode asemel erandlikult kaetud reljeefidega. Enamikul neil kujutatakse koduloomi ja igapäevaseid majapidamisesemeid, leidub aga ka perekonna võimupositsiooni rõhutavaid skulptuure, näiteks sõjakiivreid, -rüüsid ja -riistu.

Naised etruskide ühiskonnas

Etruskide ühiskonna puhul on tähelepanuväärne naiste küllalt kõrge positsioon. Oma hauakirjadel nimetasid nad surnu isa nime kõrval sageli ka tema ema nime. Mõnel juhul on piirdunud koguni ainult ema nimega. Hauakambrite maalinguilt on näha, et pidusöökidel osalesid meeste kõrval ka naised, kes pikuatsid lavatsitel nendega külg külje kõrval. See erines oluliselt kreeklaste kommetest. Etruski naiste positsioon ei sobinud samuti kokku roomlaste ettekujutusega oma mehele kuuletuvast vooruslikust abikaasast. Seetõttu näis etruski naiste eluviis kreeka ning Rooma autoritele suisa kõlvatu.

Terrakotaskulptuur etruski paarist sümposionil

Kõrgest soost etruski naise sarkofaag Chiusi lähistelt (2. saj eKr)

Rooma linna tekkimine

Itaalia keskosas **Latiumi** maakonnas elanud itaalikute hulka kuulunud latiinidest karjakasvatajad ja põlluharijad koondusid aja jooksul suurematesse linnataolistesse asulatesse, millest üks oli Tiberi jõe alamjooksul tekkinud Rooma. Arheoloogilistel andmetel rajati juba 10. sajandil eKr Palatinuse künkale asula. Teised kuus kõrgendikku asustati hiljem.

Latiini ehk ladina keelest sai hiljem Rooma riigi ametlik keel. 7. sajandil eKr võtsid latiinid etruskide ja kreeklaste eeskujul kasutusele tähestiku. Kujunes ladina tähestik, mida kasutatakse tänapäevani.

Sabiinitarid (Jacques-Louis Davidi maal, 1799)

Sabiinid olid Kesk-Itaalias Roomast põhja pool elanud itaalikute hulka kuulunud rahvas. Müüdi järgi kasvas Rooma elanikkond pärast linna asutamist põgenike ja kodutute arvel kiiresti, ent naaberrahvad ei lubanud oma tütaridel abielluda

oletatavast kurjategijate linnast pärit meestega. Seetõttu otsustas Romulus kasutada kavalust: ta kutsus sabiinid Rooma pidustustele, mille käigus rööviti relvastamata külalistelt nende tütreid ja naiti nad seejärel vallaliste roomlastega. Puhkenud sõda roomlaste ja sabiinide vahel aitasid aga nüüdseks roomlaste naised ja laste emad summutada. Seejärel asusid ka ülejäänud sabiinid elama Rooma. Esiplaanil on Romuluse sabiinist abikaasa Hersilia, kes on astunud oma mehe (paremal) ja sabiinide kuninga vahele.

Varane Rooma linn linnulennult (makett)

1 – Aventinus, 2 – Palatinus, 3 – Kapitoolium, 4 – Kvirinaal, 5 – Esquilinus, 6 – Caelius, 7 – Viminalis

Rooma tugevnemise ja kasvamise eeldused ja põhjused

... arhailise Itaalia asulana pidi esialgne Rooma linn kas kasvama või hävinema. Rooma valis agressiivse kasvamise tee. Roomas tavatsetakse tunnistada, et varajase Rooma kodaniku kriteeriumid olid kaks jalga ja pulss; endised bandiidid, põgenenud orjad, erruläinud palgasõdurid – kõik olid teretulnud. Legendile tuginedes väidetakse häbenematult, et kui asulas naistest puudu tuli, mindi ja rööviti neid naabritelt. Seega oli varajane Rooma kaugeltki mitte Vahemere kultuuri majakas, vaid lihtsalt üks paik maastikul nende jaoks, kes linna märkasid. Kuna Rooma olemasolu oli suhteliselt ebakindel, tundsid selle elanikud suurt austust kaupade vastu, ning arvestades, et selle esimesed elanikud olid erineva ühiskondliku ja etnilise taustaga, vajasisid roomlased kindlaid ja selgeid reegleid selle kohta, mis oli lubatud ja mis mitte, ning niisugused piirid ja reeglid ka kehtestati. Sõjakultuur andis organiseerituse ning linna elanikud lisasid sellele oma energia ja ettevõtlikkuse, mida nad olid juba Rooma elama asudes üles näidanud. Seega olid olemas kõik edukale linnale vajalikud tegurid alates selle asukohast– ja asukoht oli tõepoolest suurepärane.

Philip Matyszak, Joanne Berry. Roomlaste elulood. Tallinn, 2009.

Kui on huvi, kuula ERRi saadet „Aja jälg kivil“ Rooma [Kapitooliumist](#) (autor Helgi Erilaid).

Rooma linna asutamine

Roomlased ise uskusid, et Rooma linn rajati 21. aprillil 753. aastal eKr. Seda aastat ja kuupäeva ei saa mingil juhul võtta ajaloolise tõena, see oli antiikautorite poolt hulga hiljem tagantjärele välja arvestatud, kuid Rooma ajaloo traditsioonilise algpunktina kasutatakse seda tänapäevani.

Pärimuse järgi rajasid Rooma linna kaksikvennad Romulus ja Remus või Romulus üksi.

Romuluse järgi sai linn ka oma nime. Kaksikud olid sõjajumal Marsi ja Alba Longa kuninga Amuliuse vennatütred Rea Silvia pojad. Amulius oli kukutanud oma venna kuningas Numitori ning lasknud pühitseda tolle tütre kodukoldejumalanna Vesta preestritariks ehk Vesta neitsiks, kes ei tohtinud abielluda ega järglasi saada. Kui neiul sõjajumal Marsiga siiski kaksikud sündisid, käskis Amulius nad korviga Tiberi jõkke heita, et väärata ennustust, mille kohaselt need ta võimult tõukavad. Jõevool aga kandis korvi kaldale, kus poisse imetas emahunt, kuni kohalik karjus ja tema naine nad oma hoole alla võtsid. Sirgunud suureks, kukutasid ja tapsid noormehed

Emahunt koos Romuluse ja Remusega Põhja-Inglismaalt leitud mosaiigil (300–400 a pKr)

Amuliuse ning seadsid oma vanaisa taas valitsejaks. Kui vennad hakkasid endale uut linna rajama, puhkes nende vahel tüli ja Romulus tappis Remuse.

Selles loos on ära tuntav paljude rahvaste hulgas levinud müüt tulevase kangelas jumalikust päritolust, sünnijärgsest hülgamisest ja täiseas kuningaks saamisest. Ajaloolist tõde siit otsida ei maksa, kuid see hilisematele roomlastele ülimalt tähtis legend andis üldkäibiva seletuse Rooma linna ja riigi tekke kohta.

Kuningate aeg Roomas

Pärimuse järgi valitsesid Roomas esialgu järgemööda **seitse kuningat** (753–509 eKr), kellest kolm viimast olid etruskid. Arheoloogiliste leidude põhjal võib järeldada, et just etruski kuningate valitsusajal kujunes Roomast 7.–6. sajandi vahetuse paiku eKr tõeline linn. Küngastevahelisse orgu rajati sillutatud turu- ja koosolekuplats **foorum**,

järsunõlvalisele **Kapitooliumi** künkale aga kindlus. Ehitati templeid ja muid ühiskondlikke hooneid. Müüridega piirati linn alles 4. sajandil eKr.

Kuningas kinnitati ametisse rahvakoosolekul ja ta valitses koos vanemate nõukogu ehk **senatiga**. Kuningate ajal kujunesid välja varase Rooma ühiskonna põhijooned, millest suur osa püsis veel sajandeid pärast kuningavõimu kukutamistki.

Viimane Rooma kuningas Tarquinius Superbus (Uhke, Ülbe) oli pärimuse järgi võimas, kuid paljude roomlaste vastu ülekohtune valitseja. Kui Tarquinius sõjaretkel oli, puhkes Roomas temavastane ülestõus ning naasvat kuningat enam linna ei lastud. Ehkki Tarquinius kogus kokku suure etruskide väe, suutsid roomlased oma iseseisvust kaitsta ning panid aluse vabariiklikule riigikorrale.

Lucius Junius Brutus töötab Lucretia surnukeha hoides vabastada Rooma kuningatest (18. saj skulptuur)

Legendi järgi vägistas mõõga ähvardusel viimase Rooma kuninga Tarquiniuse poeg oma sugulase voorusliku naise Lucretia. Naine võttis endalt hiljem elu. Lucius Junius Brutus, kes oli Lucretia abikaasa sõber, kutsus rahvast türanni vastu üles tõusma. Tarquinius Superbus üritas linnas uuesti võimu enda kätte võtta, kuid see nurjus. Rooma rahvas otsustas kuningavõimu asemel vabariigi kasuks.

Kuningateaege Rooma

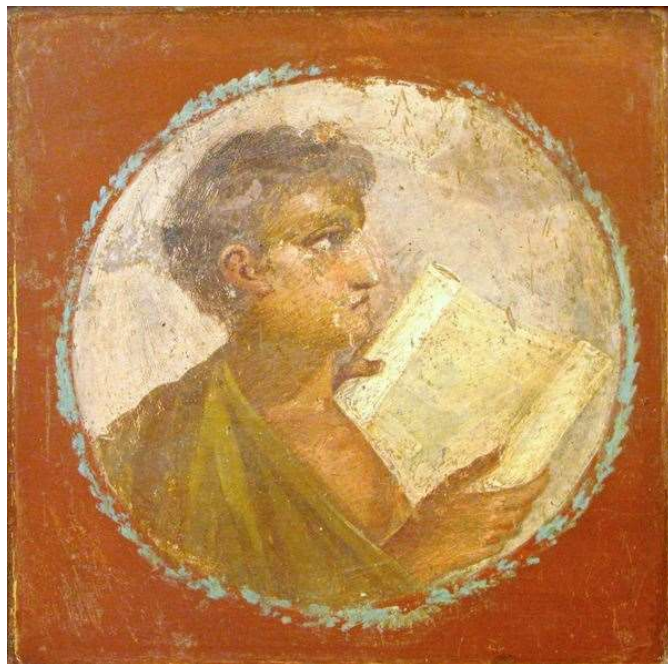
Legendid kuningate ajajärgust räägivad meile vähe sellest, mis varases Roomas tegelikult juhtus, kuid annavad üsna hea pildi roomlaste sõjalis-religioosest kogukonnast. Vähemalt hiljem on arvatud, et roomlasi iseloomustas sajanditevanune sõjaline kuulsus, kollektiivne

jumalakartlikkus, agressiivsus naaberrahvaste ning suuremeelsus alistatud vaenlaste vastu. Romuluse valitsemisest pajatavad lood kirjeldavad Roomat kui külalislahket linna, kus algatusvõime ja julgus maksavad rohkem kui sünnipära ning kus vaenlasi ei hävitata, vaid võetakse endi hulka.

John Stevenson (peatoim). Euroopa ajalugu. Tallinn, 2003.

Varane Rooma ühiskond

Rooma ühiskond oli valdavalt talupojaühiskond, sest enamik roomlasi hankis elatist põlluharimisega. Ühiskonna täisväärtuslikeks liikmeteks peeti maaomanikke. Maavaldus pidi muu hulgas tagama ka piisava jõukuse relvastuse hankimiseks ja sõjaväeteenistuseks, mis oli roomlaste tähtsamaid kohustusi riigi ees. Rikkad roomlased teenisid sõjaväes ratsaväelastena, teised jalameestena. Kõige vaesemad kodanikud olid enamasti maata ja seega väeteenistusest vabad. Riigile ja ühiskonnale võisid kasuks tulla eeskätt nende lapsed (ld *proles*), mistõttu vaeseid kodanikke nimetati **proletaarideks**. Nende õigused olid piiratud, kuid sellegipoolest arvati ka nemad Rooma kodanike hulka.

Rikkaid ja vaeseid roomlasi ühendas sageli **patrooni ja kliendi** suhe. Vaesem roomlane andis end sõltlasena rikka ja mõjuka kodaniku eestkoste ja kaitse all. Eestkostjat nimetati patrooniks, sõltuvat kaitsealust aga kliendiks. Pooled töotasid teineteist vastastikku toetada. Patroon andis kliendile maad kasutada ja kaitses teda tarviduse korral kohtus, klient aga saatis patrooni sõjaretkedel ja kandis tema heaks muid kokkulepitud kohustusi. Ka rahvakoosolekul hääletas klient enamasti nii, nagu patroon soovis. Patrooni ja kliendi sõltuvussuhe oli väga tähtis: sageli olid rikkad roomlased ühiskonnas mõjukad just tänu oma arvukatele klientidele.

Portree Rooma noormehest papüürusrulliga, Herculaneum 1. saj

Rooma perekond

Rooma ühiskonna alglüli oli perekond. Perekonnad omakorda koondusid sugukondadeks. Perekond oli patriarhaalne: pereisale kuulus piiramatu võim kõigi oma kodakondsete üle, kelle hulka kuulusid tema veel abiellumata tütreid, pojad koos oma naiste ja lastega ning orjad. Naised läksid abielludes isa voli alt mehe või tema perekonnapea eestkoste alla. Pereisa võis soovi korral majakondseid ka surma mõista, kuid tegelikkuses tuli seda ette siiski üliharva. Roomlased hindasid perekonda ja traditsioone väga kõrgelt. Esivanemate kujud olid paljudes majades aukohal.

Igal roomlasel oli kolm nime: eesnimi, sugukonnanimi ja liignimi. Viimane võis tähistada mõnda sugukonnaharu, kuid võis olla ka elu jooksul omistatud hüüdnimi. Nii näiteks oli Gaius Julius Caesari puhul Gaius eesnimi, Caesar aga märkis Juliuste suguvõsa üht haru.

Rooma lapsed mängimas

Roomlased rõõmustasid tavaliselt nii poisi kui ka tüdruku sünni üle. Lapsepõlve kujutati enamasti rõõmsana: mängiti mitmesuguseid palli-, osavus- ja äraarvamismänge. Mänguasjadeks olid saviloomakesed, ehitusklotsid, kärud ja nukud.

Roomlane esivanemate kujudega